

ROLUL CLERULUI AUTOHTON DIN BASARABIA ÎN PĂSTRAREA ROMÂNISMULUI PÂNĂ LA MAREA UNIRE DIN 1918*

Alexandru Andronic

Actul măreț de la 27 martie/9 aprilie 1918, prin care întreaga suflare românească dintre Nistru și Prut înstrăinată mișesește în 1812 din cuprinsul Moldovei, a reprezentat atunci, reprezintă și astăzi, și va reprezenta în viitorime, încununarea aspirațiilor seculare ale întregului neam românesc.

În același timp a reprezentat pe planul spiritualității creștin-ortodoxe a fiilor neamului românesc, subjugat de cultul rusesc, încununarea cu deplin succes a luptei clerului autohton din provincia sub stăpânirea rusă a Basarabiei pentru menținerea neștirbită, pe parcursul a peste 100 de ani, a românismului în sensul său major, ceea ce în momentul de față necesită - în plină manifestare a luptei împotriva ateismului - sublinierea cea mai directă a legăturii sufletești a întregii populații românești din Basarabia sub ocupația rusească.

Biserica ortodoxă, păstrătoarea tradițiilor strămoșești, odată cu introducerea limbii române în biserică în timpul vrednicului de pomenire **Mitropolit Varlaam**, s-a aflat în permanență **alături de popor**, deoarece a oficiat în limba vorbită de întregul popor românesc, aflat în transformarea sa din populație în națiune română, care treptat prin jertfe de sânge și-a făurit statul său național, independent și suveran.

Din această supremă spiritualitate, care îl apropie pe om de Dumnezeu, cu întregul său crez, cu toate năzuințele și speranțele sale, a izvorât acea nesecată dorință de a sluji poporul românesc drept-credincios, ajuns la grea încercare sub stăpânire străină.

Din primii ani ai coterpirii acestui pământ românesc, preoțimea băștinașă s-a putut organiza în virtutea **dreptului obișnuielnic**, sau a **dreptului moldovenesc**, datorită organizării teritoriului respectiv într-o autonomie deplină care, deși a fost de scurtă durată, a avut totuși urmări binefăcătoare sub aspectul păstrării ființei sale proprii, iar opera de rusificare forțată, prin intermediul clerului monahal superior de origine rusă, producându-se abia în a doua jumătate a secolului XIX și având urmări contrarii sensului inițial al asupritorilor.

Clerul, în întregime, a rămas fidel limbii române și așa se explică de ce în întregul ținut dintre Prut și Nistru până în anul 1871, toată corespondența bisericească, actele oficiale bisericești, inclusiv actele de naștere și botez, de cununie și înmormântare, adică acele acte pe care acum le numim **acte de stare civilă**, s-au făcut, aici în acest ținut românesc, numai în limba română, desigur cu scrierea chirilică care existase în Principatele Moldovei la data anexării de către Rusia țaristă a acestei părți a Moldovei. Aceeași cauză stă și la baza menținerii și răspândirii tipăriturilor bisericești în limba română, deoarece, în afara acelor tipărituri la Chișinău, prin grija Mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni, fost Mitropolit al Moldovei și Erarh al Plaiurilor (1809-1812), în întregul ținut au circulat în permanență tipărituri din Moldova, cu precădere cele provenite din tiparnița Sf. Mănăstiri Neamț.

Tradiția folosirii cărților liturgice în limba română în întreaga biserică din ținutul

dintre Prut și Nistru își trage rădăcinile din opera cultural-bisericească a Mitropolitului cărturar Gavril Bănulescu-Bodoni, care a reușit la vremea respectivă să imprime vieții bisericești o direcție națională, pe care, abia începând cu 1871, după cum am menționat mai sus, conducerii bisericești de origine rusă sau ucraineană, au încercat s-o schimbe, ei însăși considerându-se la acea vreme ca luptători pentru cauza imperiului țarist în acest ținut românesc.

Mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni a tipărit tot ce era necesar pentru uzul cultului în limba română. Mai mult decât atât, a tipărit, prin intermediul Societății Biblice din Rusia, **Biblia** în limba română, care a avut răspândire nu numai în mitropolia pe care a păstorit-o cu sfințenie, ci și în întreaga suflare românească de la acea vreme.

Această importantă carte se intitulează “**Biblia sau Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, cu cheltuiala Rosieneștii Societăți a Bibliei, în Sankpetersburg în tipografia lui Nic. Grecea în anul 1819, august 15 zile**”

În opera sa extrem de importantă, în ceea ce privește conservarea spiritului românesc, în ținutul arhipăstorit de dânsul, a fost ajutat de călugărul Ignatie, tipograf iscusit venit de la mănăstirea Neamț. Mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni a putut astfel pune bazele tipografiei sale mitropolitane la Chișinău și să tipărească la 1815 **Liturghia**, așa cum înscrisese el însuși în programul acestei tiparnițe ca să înzestreze clerul cu cărți bisericești pentru rugăciuni, Tedeumuri, parastase, catehize, dar și cu cărți conținând predici duminicale și ocazionale la diferite sărbători calendaristice.

Cartea tipărită cuprinde **Liturghia** cu **Vecernia** și **Utrenia**, **Sinaxarul** pe 12 luni și prochimele la sărbătorile mari. La 1816 s-a tipărit un **Catehisis**, apoi un **Molitvenic** și un **Tipic**. În 1817 se tipărește într-o ediție foarte frumoasă un **Ceaslov**, precum și **Noul Testament**, care face parte din **Biblia** pe care o pregătea pentru tipar, dar care în întregime s-a tipărit în 1819.

Pentru tipărirea **Bibliei**, Mitropolitul Gavril a trimis la Petersburg două **Biblii**, traduse în românește și anume cea tipărită la București în 1688 sub Șerban Cantacuzino și cea tipărită de biserica unită din Ardeal la Blaj în 1795, în vederea unei traduceri cât mai exacte, fiind confruntate textele latinesc și franțuzesc (Blaj), precum și grecesc și slavonesc (București) și a apelat la Varlaam Cuza, egumenul mănăstirii Dobrovăț, fostul său elev din vremea păstoririi sale la Iași, un excelent cunoscător al limbilor română și greacă.

În 1819 s-a tipărit **Mâneiele**. În 1820 “**Rânduiala sfințirii bisericii**” și un “**Molitvenic**”. În 1821 apare **Tipic bisericesc**, după model românesc.

Un model de înțelegere deplină a importanței acordate în păstrarea tradiției bisericești este scrisoarea lui Bănulescu-Bodoni adresată Sinodului rusesc în ceea ce privește necesitatea tipăririi urgente a unui **Apostol** și a unei **Evangelii**, după tipicele românești, în care citirea pentru fiecare duminică și sărbătoare aparte, se începe cu ziua **Învierii**.

Această succintă prezentare are drept scop să atragă atenția noastră a tuturor cititorilor asupra unui fenomen cultural de mare însemnătate. deoarece aceste

elemente alcătuiesc baza solidă, de nezduncinat, a *direcției naționale românești așezată în viața bisericească din ținutul românesc dintre Prut și Nistru pe toată durata stăpânirii rusești*. Așa cum a subliniat învățătorul cărturar originar din acest ținut, Ștefan Ciobanu, profesor universitar la Chișinău la Facultatea de Teologie, apoi la Universitatea din București, membru al Academiei Române: *“Cărțile tipărite de el s-au întrebuițat și se întrebuițează până în ziua de astăzi”* (1922).

În plus, din punct de vedere al tehnicii tiparului, subliniem că toate tipăriurile ieșite de sub teascul de la Chișinău sunt o continuare a artei vechilor tiparnițe românești.

După moartea lui Gavril Bănulescu-Bodoni, survenită în 1821, păstrarea tradiției dreptcredincioșilor din Eparhia Arhiepiscopiei Chișinăului i-a revenit lui **Dimitrie Sulima**, elev al Mitropolitului român și continuator al tradiției implantate de predecesorul său. Sulima, deși a fost de origine ucraineană, vorbea foarte bine românește, traducând cărți din slavonește și ținând predici ocazionale în limba română.

Tradiția *direcției naționale* se va menține în continuare, deși clerul în activitatea sa a întâmpinat enorme greutăți pe care în cele din urmă le-a învins.

Legăturile tradiționale vor fi reluate după o întrerupere între anii 1841-1852, datorită mănăstirii Neamț, deoarece în 1853 la Chișinău, în tipografia Eparhială, se tipărește *Penticostarion-ul*, care este o copie exactă a celui tipărit în 1848 în tipografia *Mănăstirii Neamț*.

În 1856 se tipărește *Tipicul*, după modelul ediției din Iași de la 1816. La 1861 apare *“Amfologhionul”*, având ca model o ediție din Moldova.

În 1862 un *Octoih*, care este o copie după cel tipărit la mănăstirea Neamț în 1836. Autoritățile rusești închid tipografia în anul 1883, aceasta fiind cumpărată de mănăstirea *Noul Neamț*, metoh al mănăstirii Neamț. Dar nu se mai tipăresc cărți.

Abia în 1905 Congresul Eparhial al ținutului dintre Prut și Nistru a cerut reînființarea tipografiei, în care sens Arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului, Vladimir, va cere Sinodului aprobarea redeschiderii tiparniței românești, care timp de 70 de ani a menținut vie flacăra românismului.

Dar odată cu prima revoluție burheză din Rusia se redeșteaptă și spiritul național al românilor din acest ținut. Pe lângă cărțile bisericești încep să se publice cărți didactice, reviste și ziare.

Spiritul patriotismului românesc începe să fie simțit în toate domeniile de activitate cu deosebire spre sfârșitul veacului trecut și începutul veacului nostru, pregătindu-se intelectualitatea care va duce flacăra națională pe drumul Unirii din 1918. Intelectualitatea națională s-a format mai ales în școlile bisericești: Școala de dascăli, Școala Spirituală, pregătitoare pentru seminar și mai ales Seminarul Teologic, de unde absolvenții cu premii (5 la număr) obțineau titlul de *student* și aveau dreptul să urmeze ca bursieri ai statului nu numai Academiile Teologice de la Kiev și Moscova, ci și Universitățile din Petersburg, Harkov și Dorpat-Iuriev. Așa se explică apariția intelectualității naționale nu numai în sânul clerului, unde preoții de mir, stareții de mănăstiri. <http://www.cimec.ro> și educați în spiritul național, au întreprins cu ardore această

flacăra vie a românismului.

Începutul activității, în perioada post 1905 îl fac tot clericii, prin tipărirea unor abecedare românești după modelul Creangă-Darzeu, acțiune cu caracter cultural, dar național, întreprinsă de călugării Gurie Grosu și Dionisie Erhan de la Mănăstirea Hârjanca. Nu departe de această mănăstire activează starețul Hîrbovăt, absolvent al Seminarului bisericii și o școală primară, unde se învăța românește. Concomitent, grupe de naționaliști români din centre universitare încep și ei activități similare în spirit național, mai ales prin publicații, ziare și reviste. Nume ca Ion Halippa, Ion Pelivan, Pantelimon Halippa, încep să fie cunoscute cercurilor largi, alături de preoții cărturari Constantin Popovici, rectorul Seminarului Teologic din Chișinău, redactorul revistei clericale *“Luminatorul”*, la care au colaborat și cărturari laici, dar mai ales preotul Alexei Mateevici, devenit apoi poetul național prin binecunoscuta sa poezie *“Limba noastră”*. Altă publicație de caracter național a fost *“Cuvânt moldovenesc”*.

Reacțiunea Stolăpinistă n-a putut învinge acest spirit național militant, manifestat cu deosebită vigoare imediat după declanșarea revoluției ruse din 1917. Evenimentele se cunosc foarte bine, dar ceea ce este mai puțin știut, este faptul că majoritatea factorilor activi pe plan politic la acea vreme au fost fiii credincioși ai neamului crescuți în dreapta credință, cu dragoste de neam și propășirea lui, crescuți cu credință în Dumnezeu, majoritatea fiind absolvenții Seminarului Teologic. Dintre aceștia un loc de cinste îl ocupă Gurie Grosu, absolvent al Academiei Teologice de la Kiev, arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, participant la Unire, devenit în 1927 Mitropolit al Basarabiei.

Alături de acest arhieru patriot stă episcopul Dionisie Erhan al Ismailului și Cetății Albe, *Doctor Honoris Causa* al Universității din Iași și Arhimandritul mitrofor Teognost Donos, Exarh al mănăstirilor Mitropoliei din Basarabia, care au luptat cu credință pentru cauza sfântă a românismului, pentru Unirea Basarabiei cu România.

Ioan Inuleț, primul președinte al Republicii Autonome Moldovenești, Ion Pelivan, Pantelimon Halippa, președintele Sfatului Țării în noiembrie 1918, Ștefan Ciobanu, membru al Academiei Române, Justin Frățiman, membru corespondent al Academiei Române, Paul Gore, a cărui bibliotecă constituie fondul principal al Bibliotecii Fundației Ferdinand I, din Iași, iată numele corifeilor basarabeni, participanți activi la Unirea din 1918.

Astfel, în încheiere, putem afirma cu inima deschisă și cugetul curat că preoțimea de mir și cea monastică, de la cel mai umil slujitor al bisericii și până la ierarhii conducători, au ținut mereu aprinsă flacăra românismului, bucurându-se din plin de marea Victorie din 1918 când într-un consens unanim, toți cei de origine română, au întins brațele lor frățești din Basarabia spre a se uni cu Patria Mamă - **România**.

NOTĂ - Comunicare prezentată în plenară la sesiunea științifică “1 Decembrie 1993 - 75 de ani de la 1 Decembrie 1918 - Marea Unire”, la 23 noiembrie 1993, la Vaslui, sub egida Prefecturii Județului Vaslui și a Muzeului Județean de Istorie “Ștefan cel Mare”